

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE

Az alapvető jogok biztosának

JELENTÉSE

az AJB-1262-33/2023. számú ügyben,
rendőrségi panasz eljárás tárgyában.
(előzmény ügy: RI-AJBH-169/2020)

Előadó: dr. Lukácsi Dániel Csaba

Érintett szerv(ek): M... Rendőrkapitányság

2023.

Az eljárás megindítása

lakos) I. r. panaszos, valamint (alatti lakos) II. r. panaszos panaszt tettek a M Rendőrkapitányságon (a továbbiakban: Rendőrkapitányság).

A panaszosok beadványukban sérelmezték, hogy 2020. március 4-én hiába kértek rendőri segítséget, a kikerkező rendőrök tiszteletlenek és részrehajlóak voltak.

Tekintettel arra, hogy a beadványban megfogalmazott sérelmek felvetik a panaszos alapvető jogainak sérelmét, továbbá figyelemmel a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 92. §-ának (1) bekezdésében, valamint az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény 18. §-ának (1) bekezdése f) pontja és 39/F. §-ában foglalt hatásköri szabályokra, vizsgálatot indítottam.

A panaszosok sérelmezték, hogy az orvosi vizsgálatért fizetniük kellett, e sérelem vizsgálata ugyanakkor nem tárgya az Rtv. 92. §-a szerinti panaszeljárásnak.

Az érintett alapvető jogok

- Az emberi méltósághoz való jog [Alaptörvény II. és III. cikk]
- A törvény előtti egyenlőség, az egyenlő bánásmód követelménye [Alaptörvény XV. cikk]
- A tisztességes hatósági eljáráshoz való alapvető jog [Alaptörvény XXIV. cikk]

Az alkalmazott jogforrások

- Magyarország Alaptörvénye
- Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény [a továbbiakban: Ajbt.]
- A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény [a továbbiakban: Rtv.]
- A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény [a továbbiakban: Szabs. tv.]
- Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény [a továbbiakban: Ebktv.]
- A rendőrség szolgálati szabályzatáról szóló 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet [a továbbiakban: Szolgálati Szabályzat]

A tényállás megállapításai

1. A panaszbeadvány

A panaszosok bérelt gépjárműjükkel 2020. március 4-én 13 óra körül megálltak egy benzinkútnál tankolni és vásárolni. A panaszosok emléktárgyakat, szuveníreket kívántak vásárolni, ám a benzinkút pénztárosa – álláspontjuk szerint – magasabb összeget számolt fel, mint amennyi a vásárolni kívánt termékek ára. A panaszosok ezt észlelték, így sztorizózt kértek. A pénztáros és egy kollégája ezt megtették, ám így már nem tudták megvásárolni az érintett termékeket, nem szolgálták ki őket.

A II. r. panaszos értesítette a rendőrséget. Az egyik vásárló adta meg a rendőrség telefonszámát. Két egyenruhás rendőr jelent meg a helyszínen, akik egyből a pénztároshoz mentek, a panaszosokkal nem foglalkoztak. A panaszosok a rendőrökhöz mentek, igyekeztek megértetni a rendőrökkel, hogy ők kértek segítséget, ám a rendőrök nem értettek angolul. A panaszosok

hiába próbáltak szót érteni a rendőrökkel, végül az egyik rendőr többször is azt közölte velük, hogy „shut up”. Az I. r. panaszos férje, a II. r. panaszos apja számon kérte a rendőrt az elfogadhatatlan stílus miatt, ám a rendőr nem válaszolt.

A rendőrök az intézkedés során felhívtak valakit, aki segített telefonon a tolmácsolásban. Telefonon feltett kérdésre a panaszosok közölték, hogy algériai állampolgárok. Ezt hallva a rendőrök és a pénztáros kinevették a panaszosokat. Ekkor a másik rendőr az I. r. panaszos férjének „nyakához tette a kezét hátulról”, valamint a II. r. panaszos hátához is odatette a kezét, majd ki akarta vezetni őket a benzinkútról. A II. r. panaszos ettől összeesett, elsápadt és remegni kezdett, levegőért kapkodott. A II. r. panaszos – beszámolója szerint – pánikba esett, nem emlékszik teljesen arra, hogy hogyan fogta őt meg a rendőr. Végül kapott vizet valakitől, leültették a benzinkút elé a levegőre. Az I. r. panaszos és férje kérte a rendőröktől, hogy hívjanak mentőt, hiába.

Míndezeket követően a rendőrök a panaszosok útlevelét kérték. A panaszosok kérték, hogy a pénztáros iratait is kérjék el, addig ők nem adják át az útleveleiket. Miután a pénztáros átadta az iratait a rendőröknek, a panaszosok is átadták az útleveleiket. A rendőrök felírták a panaszosok adatait, majd közölték, hogy elkísérik a panaszosokat a kórházba. A kórházban megvizsgálták a II. r. panaszost, aki végül nem sérült meg, csupán megijedt.

A panaszosok kiemelték, hogy ők normális hangnemben kommunikáltak a rendőrökkel, a rendőrök ennek ellenére tiszteletlenül azt közölték, hogy „shut up”, kinevették őket az állampolgárságuk miatt, meglökték a II. r. panaszost és apját. A benzinkutasokkal szemben nem intézkedtek érdemben.

2. A rendőrség álláspontja

A panasz kivizsgálása során, a tényállás pontosabb megismerése érdekében felvilágosítást kértem a rendőrségtől a panaszolt intézkedésről, valamint kértem, hogy küldjék meg az azzal kapcsolatos további rendőrségi dokumentumokat, és a konkrét kérdésekkel összefüggésben a rendőrség álláspontját.

a) A Rendőrkapitányság vezetőjének tájékoztató levele a következő információkat tartalmazza: B. L. r. zászlós és H. L. r. főörzszászlós intézkedtek a helyszínen, valamint Cs. J. r. alezredes járt el eseti tolmácsként.

Amikor B. L. r. zls és H. L. r. fztls a helyszínre érve kiszálltak a szolgálati gépjárműből, az I. r. panaszos férje rögtön odament hozzájuk, majd a panaszosokhoz kísérte őket. Ezzel kezdődött az intézkedés. A panaszosok feldúltak voltak, egymás szavába vágva, átlagosnál hangosabban, angolul beszéltek a rendőrökhöz.

A pénztáros a helyszínen elmondta, hogy a panaszosok több dolgot kívántak vásárolni, ám a fizetésnél egy táskát rosszul ütött be a pénztáros, amit a panaszosok kifogásoltak, ezért a teljes összeget visszautalták, amelyről bizonylatot is adtak. A bizonylatot át is adták a rendőrök részére.

Mivel a rendőrök nem értettek angolul, telefonon segítséget kértek Cs. J. r. alezredestől, aki telefonon keresztül érdeklődött a panaszosok állampolgársága iránt. Az intézkedő rendőrök nem nevétek ki a panaszosokat, ugyanakkor az üzletben valaki valóban nevetett a panaszosok állampolgárságán. Ezt követően a II. r. panaszos és apja hangosan kiabálni kezdtek az üzletben, amely viselkedés az ott tartózkodókban „feltehetően mebotránkozást keltett”. A rendőrök több alkalommal felszólították a panaszosokat, hogy garázda magatartásukkal hagyjanak fel, amelynek a panaszosok nem tettek eleget.

A panaszosokkal szemben testi kényszerrel nem alkalmaztak (sem az I. r. panaszos férjével szemben). A rendőrök felszólították a garázda magatartást tanúsító II. r. panaszost és apját, hogy fáradjanak ki az üzletből, mert kint folytatódik az intézkedés, ám ez nem vezetett eredményre, így B. L. r. zls. megfogta és a kijárat felé próbálta vezetni őket. A II. r. panaszos kiabálni kezdett, majd levegőt kapkodva leült, amikor megfogta őt a rendőr. A II. r. panaszos apja a következőt kezdte kiabálni: „Police boxing, police boxing”. Az érintettek végül maguktól hagyták el az üzletet.

Az intézkedő rendőrök a garázda magatartás miatt az érintetteket szabálysértési figyelmeztetésben részesítették.

A rendőrök az intézkedés kezdetekor nyugodt hangnemben kommunikáltak a panaszosokkal, ám ők folyamatosan „kiabáltak, ordibáltak, nem voltak hajlandóak a rendőröket meghallgatni, csak a saját sérelmüket hajtogatták”. A rendőrök ennek következtében kénytelenek voltak emeltebb hangnemben kommunikálni. A „shut up” kifejezést H. L. r. fztls. használta, mivel hiába próbálta – több nyelven és fokozatosan – csendre inteni a panaszosokat. (A „shut up” kifejezést megelőzően pl. a „quiet” kifejezéssel is hiába próbálkozott.)

Mivel a panaszosok a helyszínen úgy nyilatkoztak, hogy őket bántalmazták, a rendőrök a panaszosokat a helyi kórházba kísérték, ahol orvosi vizsgálatban és ellátásban részesültek.

A panaszosokat a panasztételi jogaikról írásban, angol nyelven tájékoztatták.

b) Az intézkedő rendőrök jelentései a fentiekhez képest az alábbi releváns információkat tartalmazzák:

Az intézkedő rendőrök a helyszínre érkezve a hozzájuk forduló panaszosoktól csupán annyit tudtak meg, hogy nézeteltérésük van az üzlet eladóival. A panaszosokat a benzinkút étkező részének egyik asztalánál igyekeztek meghallgatni.

A helyszínen kiderült, hogy valóban téves összeget ütöttek a kasszába, de nem szándékosan; miután pedig ezt jelezték a panaszosok, vissza is utalták a pénzt a számlájukra. A panaszosokat így kár nem érte.

Az intézkedő rendőrök tagadják, hogy kinevették volna a panaszosokat.

B. L. r. zls. nem emlékszik, hogy bárki használta volna a „shut up” kifejezést, ám H. L. r. fztls. elismerte, hogy ő használta ezt a kifejezést, mivel a panaszosokat nem tudta más módszerrel csendre inteni. (Többek között próbálkozott a mutató ujját a szája elé tartott jelzéssel, valamint a „quiet” kifejezés használatával is.)

Cs. J. r. alezredes eseti tolmácsként telefonon keresztül segítette az intézkedést, amely során jól hallható volt, hogy a panaszosok „megszakítás nélkül, fülsiketítően, szinte lélegzetvétel nélkül” kiabáltak. Legalább három alkalommal hívták fel, mire sikerült beszélni az egyik panaszossal. A beszélgetés elején közölte a panaszossal a nevét, rendfokozatát és beosztását, valamint, hogy ő lesz az angol tolmács. Az alezredes jelentése szerint a beszélgetés nehéz volt, mivel a panaszos vegyesen beszélt angolul és az anyanyelvén, nem hagyta az alezredest beszélni, közben pedig a társai is kiabáltak a telefonba. Az alezredes a telefonbeszélgetést követően kikereste Algéria nagykövetségének elérhetőségét és elküldte azt SMS-ben az intézkedő rendőröknek.

c) A Rendőrkapitányság, egy az ügyben eljáró rendőrének feljegyzése szerint az I. r. és II. r. panaszosok panaszát arab tolmács segítségével jegyzőkönyvbe vették. Az I. r. panaszos férje, a II. r. panaszos apja nem kívánt panaszt tenni.

d) Az *Ambuláns lap* tanúsága szerint a II. r. panaszos „traumatológiai teendőt nem igényel”, belgyógyászati szempontból is elbocsátható; ugyan a CT vizsgálatba nem egyezett bele, minden egyéb végrehajtott vizsgálat alapján rendben van.

e) Az *intézkedésről készült felvételek* a következő releváns információkat tartalmazzák:
A rendelkezésre bocsátott felvételek hangot nem rögzítettek.

A kamerafelvételek tanúsága szerint 14 óra 26 perc körül mennek oda a rendőrök az I. r. panaszos és férje társaságában a kasszához. Az nem látszik a felvételeken, hogy a rendőrök hogyan kezdték meg az intézkedést, hogyan vették fel a kapcsolatot a panaszosokkal a kiérkezést követően. Az I. r. panaszos eközben beszél a kassza felé haladó rendőrhöz, mialatt a rendőr egy papírt (véltetőleg a bizonylat egy példánya) tart a kezében. A kasszánál az I. r. panaszos és férje láthatóan feldúltan kommunikálnak a rendőrrel. A felvételen látszik, hogy a rendőr papírok tartalmát hasonlítja össze, miközben mind az I. r. panaszos, mind a kasszás igyekeznek mutatni rajtuk információkat.

14 óra 28 perckor megjelenik a II. r. panaszos is. Ezt követően a rendőr előveszi a telefonját, majd felhív valakit. Eközben a panaszosok továbbra is indulatosan beszélnek a rendőrökhöz. 14 óra 30 perckor a másik rendőr – miután ő is megszemlélte a bizonylatokat – lazán, a panaszosoktól és társától bő egy méter távolságban könyökölve a kassza pultján várakozik, majd egyszer csak odamegy a II. r. panaszoshoz és apjához, megfogja és hirtelen elvezeti őket, amelyet követően a II. r. panaszos pánikban reagál és leül a földre. Az I. r. panaszos és a telefonáló rendőr is odamennek.

14 óra 32 perc körül visz egy férfi egy pohár vizet a II. r. panaszosnak. Az intézkedés alatt az üzlethelyiségben tartózkodók nem különösebben törődnek az eseményekkel (azon túl, hogy oda-oda pillantanak), egészen a II. r. panaszos pánikreakciójáig, amelyet követően már többen is a panaszosokat és az intézkedő rendőröket figyelik. A II. r. panaszos 14 óra 34 perckor egyedül kísétál az üzlethelyiségből.

14 óra 35 perckor már a kasszától odébb vitatkozik az I. r. panaszos és férje az intézkedő rendőrökkel. Ezzel már különösebben nem foglalkoznak az üzlethelyiségben tartózkodók. Az I. r. panaszos és férje a rendőrök társaságában 14 óra 38 perc körül távoznak az üzlethelyiségből. Az intézkedés az üzlethelyiség bejárata előtt folytatódik.

14 óra 40 perckor a II. r. panaszos egyedül visszamegy az üzlethelyiségbe a kasszához, 14 óra 42 perckor követi őt az egyik intézkedő rendőr. Az I. r. panaszos ekkor megkapja a rendőr telefonját és beszél valakivel kb. 14 óra 47 percig. Mindeközben a másik rendőr is visszamegy az üzlethelyiségbe. A telefonálást követően az I. r. panaszos egyedül ismét elhagyja az üzlethelyiséget, majd 14 óra 48 perckor a rendőrök is távoznak.

f) A *Rendőrkapitányság által megküldött egyéb dokumentumok* a panaszügy elbírálása szempontjából további releváns információt nem tartalmaznak, így azok ismertetésétől eltekintek.

A vizsgálat megállapításai

I. Az alapvető jogok tekintetében

1. Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz [...] (Alaptörvény II. cikk). Az Alaptörvény hatálybalépését követően is hivatkozási pontot jelentő alkotmánybírói gyakorlat az emberi méltósághoz való joggal kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy a méltóság az emberi étellel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, és ezért minden emberre nézve egyenlő [23/1990. (X. 31.) AB határozat]. „Az emberi méltósághoz való jog azt jelenti, hogy van az egyén autonómiájának, önrendelkezésének egy olyan mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva – a klasszikus megfogalmazás szerint – az ember alany marad, s nem válhat eszközzé vagy tárggyá” [64/1991. (XII. 17.) AB határozat].

Az Alkotmánybíróság ugyanakkor már az egyik korai határozatában rögzítette [és ettől későbbi gyakorlatában sem tért el, mint ahogy ezt a 8/2014. (III. 20.) AB határozatában is külön megerősítette], hogy „az emberi méltósághoz való jogot az ún. »általános személyiségi jog« egyik megfogalmazásának tekinti”. Az „általános személyiségi jog” „»anyajog«, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható” [8/1990. (IV. 23.) AB határozat].

Az emberi méltósághoz való jog csak az emberi státus meghatározójaként, az élethez való joggal fennálló egységében abszolút és korlátozhatatlan. Az emberi méltósághoz való jog „anyajog” mivoltából levezetett egyes részjogai (mint pl. az önrendelkezéshez és a személy testi integritásához való jogok) bármely más alapjoghoz hasonlóan korlátozhatók. Csak a lényeges tartalom tekintetében korlátozhatatlanok [ld. 75/1995. (XII. 21.) AB határozat; 36/2005. (X. 5.) AB határozat].

a) Az emberi méltóság tartalmának pozitív meghatározása lehetetlen. A jogfejlődés és jogalkalmazói gyakorlat ezért tipikusan azon esetek körét határozta meg, amelyek minden bizonnyal sértik az emberi méltóságot. Sőt, például az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) nem is említi kifejezetten az emberi méltósághoz való jogot, ellenben rögzít bizonyos tiltott magatartásokat (3. cikk: kínzás tilalma; 4. cikk: rabszolgaság és kényszermunka tilalma). Az Európai Unió Alapjogi Chartája már kimondja az emberi méltóság sérthetetlenségét, ám pozitív tartalmának meghatározására – azon túl, hogy *expressis verbis* jelzi a méltóság testi és szellemi dimenziójának létét – szintén nem tesz kísérletet (1. és 3. cikk), ugyanakkor határozottan tiltja a kínzást és az embertelen vagy megalázó bánásmódot vagy büntetést megvalósító magatartásokat, valamint a rabszolgaságot és a kényszermunkát (4. és 5. cikk). Maga az Alaptörvény III. cikke a fentiekhez hasonlóan rögzíti a legfontosabb tilalmakat (többek között a kínzás, embertelen, illetve megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmát).

Az Alkotmánybíróság az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) gyakorlatát is figyelembe véve a következőképpen fogalmazott:

„Bár az Alaptörvény külön cikkben szabályozza az emberi élethez és méltósághoz való jogot (II. cikk) és a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód, illetve büntetés tilalmát (III. cikk), az alkotmányozó hatalom normaszervezési módja csupán formai különállást valósít meg, így az Alkotmánybíróság értelmezésében a III. cikk (1) bekezdésében megjelenő tilalmak az emberi élethez és méltósághoz való jog megsértése tilalmának önálló, speciális megfogalmazásai is egyben. E felfogás összhangban van az Egyezmény 3. cikkének EJEB által kibontott tartalmával is, amely szerint az említett tilalmak megszegése az emberi méltóság sérelmét is jelenti” [32/2014. (XI. 3.) AB határozat].

A fenti tilalmak rögzítése ugyanakkor nem ad önmagában választ azok tartalmára, így tág teret ad a jogértelmezés számára. Ennek megfelelően mind az EJEK, mind az Alkotmánybíróság esetről esetre dönti el, hogy a kifogásolt bánásmód megvalósítja-e és pontosan melyik tilalmazott magatartást. [Lamm Vanda (szerk.): Emberi Jogi Enciklopédia. HVGORAC, Budapest, 2018.]

Az Alkotmánybíróság – az EJEK vonatkozó gyakorlatát alapul véve – úgy foglalt állást, hogy a kínzás, embertelen, illetve megalázó bánásmódot vagy büntetést megvalósító magatartások mindegyike „*bizonyos fokú testi és/vagy lelki gyötrelmet, szenvedést, illetve fájdalmat okoz az érintett egyén számára*”, amely magatartások „*között egyfelől az okozott szenvedés intenzitása alapján lehet különbséget tenni*” [32/2014. (XI. 3.) AB határozat].

b) A cselekvési autonómia, más megfogalmazásban az általános cselekvési szabadság az ún. „általános személyiségi jog” egyik aspektusa, szelvényjoga [ld. pl. 8/1990. (IV. 23.) AB határozat, 24/1996. (VI. 25.) AB határozat, 8/2014. (III. 20.) AB határozat, 19/2019. (VI. 18.) AB határozat].

2. Az Alaptörvény XV. cikke tartalmazza az általános egyenlőségi szabályt, az alapjogok – bármiféle diszkriminációtól mentes – egyenlőségét. A törvény előtt mindenki egyenlő. [...] Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja. [Alaptörvény XV. cikk (1) és (2)].

„Az általános egyenlőségi szabály az Alkotmányban kifejezetten nem szerepelt; az Alkotmánybíróság gyakorlata ezért ezt az alkotmányos demokráciában elengedhetetlen szabályt az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdése és az Alkotmány 54. § (1) bekezdése együttes értelmezéséből vezette le. [21/1990. (X. 4.) AB határozat, ABH 1990, 73.] Az Alkotmánybíróság érvelése szerint az Alkotmány 54. § (1) bekezdésében biztosított emberi méltóság joga – mint a 70/A. § (1) bekezdésben említett alapvető jogok legalapvetőbbike – szükségképpen magában foglalja az egyenlően kezelés követelményét a jogrendszer minden normájával szemben” [42/2012. (XII. 20.) AB határozat].

Az Alkotmánybíróság több határozatában megerősítette, hogy „a hátrányos megkülönböztetés tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként (egyenlő méltóságú személyként) kell kezelnie, azonos tisztelettel és körütekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és a kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni” [3009/2012. (VI. 21.) AB határozat, 3132/2013. (VII. 2.) AB határozat].

A törvény előtti egyenlőség, az egyenlő bánásmód követelménye tehát az egész jogrendszert átható rendező elv, amely szorosan kapcsolódik az emberi méltósághoz való joghoz, hiszen az emberi mivolt lényegi eleme, hogy minden ember egyenlő.

3. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni (Alaptörvény XXIV. cikk). A tisztességes hatósági eljáráshoz, megfelelő ügyintézéshez való jog az Európai Unió Alapjogi Chartája 41. cikke nyomán új alapvető jogként jelent meg az Alaptörvényben.

„Az Alaptörvény XXIV. cikke önálló, az ügyintézés alapjogaként ismeri el a tisztességes hatósági eljáráshoz való jogot. Az alapjogi védelem kiterjed többek között a részrehajlás nélküli, tisztességes, ésszerű határidőn belüli ügyintézésre, a hatósági aktusok törvényben meghatározott indokolására és a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítésére. A

közigazgatási szerv a jogalkalmazás során, a konkrét eljárásában nem hagyhatja figyelmen kívül az ügyfél jogait, egyidejűleg kell teljesítenie közérdekvédelmi és szubjektív jogvédelmi funkcióját. Az Alkotmánybíróság eddigi gyakorlatában nem azonosította a XXVIII. cikk (1) bekezdésének tartalmát meghatározó, abszolút jogot, azonban elismerte a tisztességes hatósági eljáráshoz való jog tartalmához tartozó számos részjogosítvány alapjogi jellegét (pl. a hatósági eljárás időbeli dimenziója, a határozat közlése és a közlés módja, valamint a fegyveregyenlőség joga)” [3311/2018. (X. 16.) AB határozat].

II. Az ügy érdemében

A panaszosok sérelmezték, hogy 2020. március 4-én hiába kértek rendőri segítséget, a kikerülő rendőrök tiszteletlenek és részrehajlóak voltak.

1. Vizsgáltam a II. r. panaszos elvezetésének körülményeit.

A panasz szerint az egyik intézkedő rendőr I. r. panaszos férjének „nyakához tette a kezét hátulról”, valamint a II. r. panaszos hátához is odatette a kezét, majd – lökve – ki akarta vezetni őket a benzinkútról.

A Rendőrkapitányság álláspontja szerint testi kényszert a rendőrök nem alkalmaztak, ugyanakkor – figyelemmel a panaszosok garázda magatartására – többszöri eredménytelen felszólítás után B. L. r. zls. megkísérelte kivezetni a II. r. panaszost és apját az üzlethelyiségből.

a) A körülmények tisztázása érdekében – mint előkérdés – fontos röviden kitérni a panaszosok magatartásának körülményeire és a garázdaság szabálysértési tényállására.

A Szabs. tv. 170. §-a szerint, aki olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, szabálysértést követ el.

A garázdaság törvényi tényállásnak védett jogi tárgya a köznyugalom és a közrend. A Szabs. tv. nem tartalmaz azonban értelmező rendelkezést a fogalomra nézve, így a garázdaság megítélése – objektív kapaszkodók hiányában – meglehetősen szubjektívnek mondható. A garázdaság egymozzanatú, szándékos cselekmény, a kihívóan közösségellenes magatartás tanúsításából áll. A kihívó közösségellenesség egy határozatlan jogfogalom. A közfelfogás alapján közösségellenesnek tekintjük a botránkozást, a szokványos viselkedési normák megsértését, a megdöbbentő magatartást. A bírói gyakorlat szerint a közösségellenesség akkor kihívó, ha az elkövető a közösség által rendszerint elvárt viselkedési normákat durván, gátlástalanul sérti meg, és elvetemülten vagy hivalkodó módon veszi semmibe az együttélési jogi, erkölcsi szabályait. A garázdaság mindig aktív magatartás. Kihívóan közösségellenesnek tekinthető például a rendezvénynek a megzavarása őrjöngéssel, vagy éppen az óbégatás közterületen. A garázdaság szükséges és konjunktív tényállási elemei a megbotránkozásra, illetve a riadalom kiváltására való alkalmasság. Megbotránkoztató az a magatartás, ami mást felháborít, érzelmi elutasításra készítet, felbosszant, visszataszít, illetve szembeszegülésre vagy távozásra ingerel. Riadalom alatt félelmet, ijedtséget, rettegést értünk. Az alkalmasság azt jelenti, hogy nem az eredményt kell vizsgálni, hanem annak a lehetőségét. Nem szükséges tanúkkal igazolni a megbotránkozás vagy a riadalom tényét, mint ahogy azt sem, hogy mekkora volt a felháborodás, illetve, hogy milyen fokú volt az ijedtség. A tényállásszerűséghez csak azt követeli meg a törvény, hogy más vagy mások észlelhessék a kihívóan közösségellenes magatartást. Hangsúlyozandó, hogy az a cselekmény ütközik a garázdaság tényállásba, ami nem

csupán megbotránkozásnak vagy ijedtségnek a tárgya, hanem kihívóan közösségellenes is egyben. Az eredmény, nevezetesen, ha a garázda magatartás több embernél is megbotránkozást vagy riadalmat okozott, illetve, ha a felháborodás nagyfokú volt, vagy az ijedtség rémületbe torkollott, nem tényállási elem, csak büntetéskiszabási szempont. A garázdaság megállapíthatósága függ ugyanakkor attól, hogy a közrendsértő magatartást hol, milyen helyszínen és mely okból követik el. [Cserép Attila (et al.): Nagykommentár a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvényhez. Wolters Kluwer, 2020.]

A rendelkezésre álló dokumentumok és felvételek alapján pusztán annyi tisztázható kétséget kizáróan, hogy a panaszosok indulatos gesztusokkal kommunikáltak a rendőrökkel. Amennyiben emellett – ahogy a rendőrségi dokumentációban is szerepel – a panaszosok valóban egymás szavába is vágva, kiabálva kommunikáltak, felmerülhetett a garázdaság szabálysértése, hiszen egy ilyen jellegű magatartás alkalmas lehet a megbotránkozás kiváltására, az ott tartózkodókat felháboríthatja, felbosszanthatja, vagy akár távozásra készítheti. Ugyan a felvételeken így reagáló emberek nem láthatóak a II. r. panaszos pánikreakcióját megelőzően, egy garázda magatartásnak ilyen eredményt nem is kell feltétlenül kiváltania, csupán alkalmasnak kell lennie rá.

b) B. L. r. zls. cselekményének jogi minősége és jogalapja tekintetében.

A rendőrségi dokumentáció szerint nem alkalmaztak testi kényszert, ugyanakkor az I. r. panaszost B. L. r. zls. az ellenszegülő magatartásra reagálva megfogta az I. r. panaszost és erő kifejtés útján megpróbálta elvezetni.

Az Rtv. 2. §-ának (1) bekezdése második mondatának megfelelően a rendőrség tiszteletben tartja és védelmezi az emberi méltóságot, óvja az ember jogait.

Az Rtv. 17. §-ának (1) bekezdése szerint a feladatának ellátása során a testi épséghez, a személyi szabadsághoz [...] fűződő jogokat a törvényben foglaltak szerint korlátozhatja.

Az Rtv. 19. §-ának (2) bekezdése szerint a rendőr jogszerű intézkedésének való ellenszegülés esetén az e törvényben meghatározott intézkedések és kényszerítő eszközök alkalmazhatók.

Az Rtv. 15. §-a alapján a rendőri intézkedés nem okozhat olyan hátrányt, amely nyilvánvalóan nem áll arányban az intézkedés törvényes céljával, így több lehetséges és alkalmas rendőri intézkedés, illetőleg kényszerítő eszköz közül azt kell választani, amely az eredményesség biztosítása mellett az intézkedéssel érintettre a legkisebb korlátozással, sérüléssel vagy károkozással jár (ún. arányosság elve). Ennek megfelelően az Rtv. 16. §-a alapján rendőr kényszerítő eszközt csak a törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén, az arányosság elvének figyelembe tartásával alkalmazhat úgy, hogy az nem okozhat aránytalan sérelmet az intézkedés alá vontnak. Nincs helye a kényszerítő eszköz további alkalmazásának, ha az ellenszegülés megtört, és a rendőri intézkedés eredményessége enélkül is biztosítható.

A Szolgálati Szabályzat 39. §-ának (1) bekezdésének megfelelően az Rtv. szerinti kényszerítő eszköz csak akkor alkalmazható, ha az intézkedés alá vont magatartása, ellenszegülésének mértéke annak Rtv. szerinti alkalmazását indokolja. A nagyobb korlátozással, sérüléssel vagy károkozással járó kényszerítő eszköz akkor alkalmazható, ha a kisebb korlátozással, sérüléssel vagy károkozással járó kényszerítő eszköz alkalmazása nem vezetett eredményre vagy sikere eleve kilátástalan (ún. fokozatosság elve).

Az Rtv. 47. §-a alapján a rendőr – intézkedése során – az ellenszegülés megtörésére testi erővel cselekvésre vagy a cselekvés abbahagyására kényszerítést (testi kényszert) alkalmazhat.

A Szolgálati Szabályzat 40. §-ának (1) bekezdése szerint a megfogás, a leszorítás, az elvezetés vagy más, a rendőr által fizikai erőfeszítéssel alkalmazott, valamely cselekvésre vagy cselekvés abbahagyására irányuló kényszerítés (testi kényszer) akkor alkalmazható, ha a rendőri erőfölény vagy az intézkedés alá vont személy állapota, magatartása folytán a rendőri intézkedés eredményessége ezzel biztosítható.

A rendelkezésre álló dokumentációk alapján a panaszosok többszöri rendőri felszólítás ellenére sem hagytak fel a kiabálással, majd az I. r. panaszos és apja az üzlethelyiséget sem voltak hajlandók elhagyni. B. L. r. zls. ezt követően kísérelte meg elvezetni az I. r. panaszost és apját.

Mindez a fenti rendelkezések értelmében egyértelműen testi kényszer volt, hiszen B. L. r zls. testi erő alkalmazásával törekedett megszakítani a garázdának vélt cselekményt, valamint elvezetni az I. r. panaszost és apját, biztosítva ezzel azt is, hogy az intézkedés nyugodtabb körülmények között folytatódjon tovább.

Amennyiben tehát a panaszosok valóban garázda módon viselkedtek az intézkedés során, és őket eredménytelenül szólították fel cselekményük abbahagyására, valamint az I. r. panaszost arra, hogy távozzon az üzlethelyiségből az egyik intézkedő rendőrrel, volt lehetőség testi kényszer alkalmazására.

A rendelkezésre álló felvételek alapján ugyanakkor csupán annyi látható, hogy az intézkedő rendőrök igyekeznek kommunikálni a panaszosokkal és a pénztárossal, valamint próbálják értelmezni a kezükbe adott papírok tartalmát. Hangfelvétel nélkül nem tisztázható, hogy pontosan mikor és milyen módon próbálták a rendőrök felszólítani a panaszosokat arra, hogy fejezzék be a kiabálást, továbbá, hogy próbálták-e felszólítani az I. r. panaszost és apját, hogy távozzanak az üzlethelyiségből.

A fentiek alapján ellentmondás feszül a panaszosok és a rendőrség álláspontja között, amely ellentmondást a rendelkezésre álló információk alapján feloldani nem lehet, így e tekintetben a panaszosok alapvető jogát érintő visszásság fennállásáról nem áll módomban állást foglalni.

c) A testi kényszer végrehajtásának módja tekintetében.

A rendelkezésre álló felvételeken tisztán látható, hogy a rendőr, aki megpróbálta elvezetni az I. r. panaszost és apját, ezt megelőzően – miután ő is megszemlélte a bizonylatokat – lazán, a panaszosoktól és társától bő egy méter távolságban könyökölve a kassza pultján várakozik, majd egyszer csak odamegy a II. r. panaszoshoz és apjához, megfogja és hirtelen elvezeti őket. Az Rtv. 61. §-ának (1) bekezdése szerint továbbá a kényszerítő eszköz alkalmazására az érintettet – ha az eset körülményei lehetővé teszik – előzetesen figyelmeztetni kell.

A Szolgálati Szabályzat 39. §-a (3) bekezdésének megfelelően a kényszerítő eszköz alkalmazását jól hallható, közérthető és határozott módon a következő sorrendben meg kell előznie:

- a) a jogellenes magatartás abbahagyására való felszólításnak, „a törvény nevében” szavak előrebocsátásával, valamint
- b) a figyelmeztetésnek, hogy kényszerítő eszköz alkalmazása következik.

Felhívom a figyelmet arra, hogy a kényszerítő eszköz alkalmazását megelőző figyelmeztetésre vonatkozó követelményeknek kettős szerepük van:

- a) egyfelől előzetesen felhívják az intézkedés alá vont személy figyelmét arra, hogy az ellenszegülést kényszerítő eszközök alkalmazásával meg fogják törni, így lehetőséget biztosítva az ellenszegülő magatartás önkéntes felhagyására,
- b) másfelől pedig jelzik, hogy a kényszerítő eszközt nem a rendőrként fellépő személy nevében és érdekében (tehát nem önkényesen), hanem az állam nevében, az állam által biztosított felhatalmazás keretében a közrend, a közbiztonság vagy az államhatár rendjének védelme érdekében, a törvényes rendnek megfelelően (tehát az állam legitim kényszerhatalmának megnyilvánulásaként) fognak kényszert alkalmazni.

Ennek nem pusztán szimbolikus jelentése van, egyértelműen kifejezi az intézkedés alá vont személy számára, hogy észszerűen hasztalan ellenszegülni a vele szemben álló állami autoritással, hiszen annak lényegesen súlyosabb következményei lesznek, mint annak, ha együttműködik. A megfelelő figyelmeztetés jelentősen csökkentheti az intézkedéssel járó alapjog-korlátozás mértékét. Ennek megfelelően – az Rtv. és a Szolgálati Szabályzat hivatkozott rendelkezéseit az Alaptörvényben biztosított alapvető jogok fényében, azok céljának megfelelően értelmezve – kizárólag akkor mellőzhető a fent leírtak szerinti előzetes figyelmeztetés, ha az azzal járó késelem ténylegesen jelentősebb jogsérelemmel, vagy annak közvetlen veszélyével járna.

Hangfelvétel híján nem tisztázható, hogy pontosan mikor és milyen módon hangzottak el a szükséges felszólítások. Abból következően ugyanakkor, hogy a rendőrök saját álláspontjuk szerint nem alkalmaztak testi kényszert, az annak alkalmazására vonatkozó figyelmeztetés vélelmezhetően elmaradt. Mindezt erősíti, hogy a testi kényszer alkalmazását megelőzően a testi kényszert alkalmazó rendőr nem beszélt a panaszosokhoz, tőlük bő egy méter távolságban a pultnál áll, mielőtt hirtelen odalépett az I. r. panaszoshoz és apjához és megpróbálta őket elvezetni; olyan mozdulat sem volt látható a felvételeken, amelyekből hang nélkül is következtethetnék a szükséges figyelmeztetésekre.

Összességében nem áll rendelkezésre elegendő információ, amely alapján állást tudnék foglalni a tekintetben, hogy a testi kényszer alkalmazása okozott-e alapjogsérelmet, ugyanakkor az a körülmény, hogy az intézkedő rendőrök oly módon alkalmaztak testi kényszert, hogy annak jogi minőségével nem voltak tisztában, ezáltal pedig annak törvényes követelményeire sem voltak figyelemmel, mindenképpen magában hordozta az alapjogsérelem okozásának közvetlen veszélyét.

2. A panaszosok sérelmezték, hogy az intézkedő rendőrök nem értesítették a mentőszolgálatot.

A rendelkezésre álló dokumentumok és felvételek tanúsága alapján a II. r. panaszos a testi kényszer hatására pánikban reagált, leült, levegőért kapkodott. Egy, az üzletben tartózkodó személy vitt neki egy pohár vizet, majd nem sokkal később a saját lábán egyedül távozott az üzlethelyiségből. Az intézkedést követően a rendőrök a helyi kórházba kísérték a panaszosokat, ahol a II. r. panaszost megvizsgálták és rendben találták.

Az Rtv. 2. §-ának (1) bekezdésében foglaltak e vonatkozásban is relevánsak.

Az Rtv. 17. §-a (2) bekezdésének megfelelően az [...] intézkedés folytán megsérült személy részére – amint ez lehetséges – segítséget kell nyújtani, szükség esetén a rendőr gondoskodik arról, hogy a sérültet orvos elláthassa, kórházi elhelyezése esetén a hozzátartozó vagy más, a sérülttel kapcsolatban álló személy erről értesüljön.

A rendelkezésre álló információk alapján a II. r. panaszos nem sérült meg, ugyanakkor az intézkedés során felmerült ennek lehetősége, azzal együtt is, hogy végül a panaszos már az intézkedés során láthatóan jobban lett. Ugyan mentőt nem hívtak az intézkedő rendőrök, az intézkedést követően gondoskodtak a II. r. panaszos orvosi vizsgálatáról. **Mindezek alapján úgy foglaltam állást, hogy az intézkedő rendőrök megfelelő módon eleget tettek az Rtv. 17. §-ának hivatkozott (2) bekezdésében foglaltaknak, így alapvető jogot érintő visszásság e vonatkozásban nem történt.**

3. Vizsgáltam az intézkedő rendőrök hangnemét.

A panaszosok szerint az intézkedő rendőrök tiszteletlenül azt közölték, hogy „shut up”, valamint kinevették őket az állampolgárságuk miatt.

A Rendőrkapitányság által rendelkezésre bocsátott dokumentumok tanúsága szerint a „shut up” kifejezést H. L. r. ftzls használta, mivel hiába próbálta – több nyelven és fokozatosan – csendre inteni a panaszosokat. (A „shut up” kifejezést megelőzően pl. a mutató ujját a szája elé tartott jelzéssel, valamint a „quiet” kifejezéssel is hiába próbálkozott.)

A panasz ezen eleme kapcsán felhívom a figyelmet az Rtv. 2. §-ában foglaltakra. Szükségesnek tartom kiemelni továbbá a Rendőri Hivatás Etikai Kódexét (a továbbiakban: Etikai Kódex), amely iránymutatásul szolgál a Rendőrség számára a rendőrök által követendő magatartás tekintetében. Az Etikai Kódex 1. pontjának második mondata a rendőrre vonatkozóan előírja: „Önként vállalt hivatásával szemben különleges társadalmi elvárások érvényesülnek, melyekre szolgálati viszonyának fennállása alatt mindvégig figyelemmel kell lennie”. Az 5. pont szerint: „[a] rendőr a ráruházott hatalom alkalmazása során megfontolt és mértéktartó, intézkedéseit előítéletektől és indulatoktól mentesen hajtja végre, kerüli a szükségtelen konfliktusok kialakítását. Nem alkalmaz [...] megalázó bánásmódot és ezt mástól sem tűri el”. A 7. pont utolsó mondata szerint: „[t]udatában van annak, hogy saját személyén keresztül az egész testület megítéléséért is felelős”.

Indokoltnak tartom felidézni a korábbi Független Rendészeti Panasztestület 64/2008. (VIII. 18.) sz. állásfoglalásában foglaltakat: *A „rendőri hivatást választóktól, főleg az Rtv.-ben is szereplő szolgálati feladatok ellátása során – ezen belül is első sorban akkor, amikor intézkedés közben az állampolgárokkal közvetlen kapcsolatba kerül – más állampolgárokénál magasabb erkölcsi tartás, fokozottabb türelmesség és tolerancia, körültekintő és mások számára példaértékű viselkedés várható el. Mindez adódik az Rtv. azon rendelkezéseiből, amelyek kiemelkedő közhatalmi jogosítványokkal ruházzák fel a rendőröket, így az államszervezetten belül kitüntetett pozícióba helyezve őket. Ezzel arányosan azonban az Rtv. és a Szolgálati Szabályzat szigorúbb követelményeket is támaszt velük szemben, és az ezeknek való megfelelést maradéktalanul megköveteli, a számonkérhetőség lehetőségeit is megteremtve”.*

A fentieknek megfelelően az állam kényszerhatalma nevében eljáró rendőrök bármilyen olyan kommunikációs megnyilvánulása, amely lealacsonyító, megalázó jellegű, alapvető jogot sért. **A rendelkezésre álló információk alapján nem tisztázható, hogy pontosan ki nevetett a panaszosok jelenlétében, valamint, hogy mindez valóban a panaszosok bármely tulajdonságával függött-e össze, így e vonatkozásában nem áll módomban állást foglalni.** H. L. r. ftzls. elismerte, hogy használta a „shut up” kifejezést, miután más módon nem tudta csendre inteni a panaszosokat.

A „shut up” általánosan elterjedt udvariatlan és durva angol kifejezés, amelynek jelentése a többek között a „fogd be”, a „pofa be”, a „kuss” magyar kifejezésekkel egyenértékű. Kontextusfüggő, hogy használata mennyiben indulatos és agresszív, ugyanakkor mindenképpen méltatlan a rendőri hivatás képviselőjéhez, és használata az emberi méltóságot érintő visszásságot eredményez, abban az esetben is, ha arra „fokozatosan” került sor, vagy éppen viccnek szánták.

4. A panaszosok álláspontja szerint a rendőri intézkedés részrehajló volt.

A panasz szerint kikerülő rendőrök egyből a pénztárhoz mentek, a panaszosokkal nem foglalkoztak, összességében pedig kedvezőtlenebb bánásmódban részesítették a panaszosokat állampolgárságuk miatt.

A Rendőrkapitányság által rendelkezésre bocsátott dokumentáció szerint az intézkedő rendőrök először a panaszosokkal vették fel a kapcsolatot, először velük beszéltek. A rendőrök – miután nem tudtak megfelelően kommunikálni a panaszosokkal – telefonon kértek segítséget a kommunikációban. Cs. J. r. alezredes eseti tolmácsként telefonon keresztül segítette az intézkedést, majd kikereste Algéria nagykövetségének elérhetőségét és elküldte azt SMS-ben az intézkedő rendőröknek.

A rendelkezésre bocsátott videofelvételeken látottak alapján elmondható, hogy az intézkedő rendőrök igyekeztek megvizsgálni minden kezükbe adott papírt, igyekeztek kommunikálni a panaszosokkal és a benzinkút munkatársaival is.

Az Rtv. már hivatkozott 2. §-a (1) bekezdésének második fordulata e sérelem tekintetében is releváns.

Az Rtv. 13. §-ának (2) bekezdésének megfelelően a rendőr köteles a törvény rendelkezésének megfelelően, részrehajlás nélkül intézkedni.

Az Alaptörvény XXIV. cikkében deklarált tisztességes hatósági eljáráshoz, megfelelő ügyintézéshez való jog alapvető jogállami követelmény, amelynek célja a törvényes és elfogulatlan, azaz önkénytől mentes államhatalmi fellépés.

Az önkénytől mentes államhatalmi fellépés követelménye szorosan összefügg az Alaptörvény jogegyenlőségre és egyenlő bánásmódra vonatkozó Szabadság és Felelősség fejezet XV. cikkében foglalt, valamint az Ebktv. követelményeivel. A hivatkozott alaptörvényi és jogszabályi követelmények alapján elmondható, hogy a törvény előtt mindenki egyenlő, azaz Magyarország területén tartózkodó természetes személyekkel, ezek csoportjaival, valamint a jogi személyekkel és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekkel szemben e törvény rendelkezései szerint azonos tisztelettel és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell eljárni.

Az Ebktv. 4. §-ának d) pontja alapján az egyenlő bánásmód követelményét a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek [...] eljárásaik és intézkedéseik során kötelesek megtartani. [E követelményre utal az Rtv. hivatkozott 13. §-ának (2) bekezdése.]

A panaszosok és a rendőrség álláspontja között ellentmondás feszül.

A rendelkezésre álló dokumentáció alapján a rendőrök valamennyi érintettet meghallgattak, maradéktalanul tisztázták a tényállást, és minden szükséges felvilágosítást megadtak a panaszosok számára. A rendelkezésre álló felvételeken az intézkedés kezdete nem volt látható,

a felvételek hangot sem rögzítettek, az ugyanakkor látható volt, hogy a rendőrök folyamatosan kommunikáltak a panaszosokkal és a többi érintettel (telefonon keresztül is beszélt valaki az I. r. panaszossal), a rendőrök a panaszosok által átadott papírokat többször megvizsgálták, azaz igyekeztek tisztázni a tényállást. Az intézkedés során kiderült, hogy a pénztáros valóban magasabb összeget számolt fel, ám miután ezt a panaszosok jelezték, az ügyletet sztornózták, a panaszosokat tehát kár nem érte, jogellenes cselekmény nem történt. **Mindezek alapján a rendőrség álláspontját fogadom el, miszerint a rendőri intézkedés nem volt részrehajló, így a panaszosok alapvető jogát érintő visszásság nem történt.**

Intézkedési javaslataim az országos rendőrfőkapitány részére

A jelentésben feltárt alapvető jogokkal összefüggő visszásságok jövőbeni megelőzése érdekében – az Ajbt. 31. §-a (1) bekezdésének és az Rtv. 92. §-a (1) bekezdésének megfelelően – **felkérem az Országos Rendőr-főkapitányság vezetőjét, hogy e jelentés ismertetésével hívja fel az érintett szolgálati állomány figyelmét a következőkre:**

1. Ahogy a Szolgálati Szabályzat 40. §-a is rögzíti, szinte minden olyan fizikai **erőkifejtés** az intézkedés alá vont személlyel szemben, amely valamely cselekvésre vagy cselekvés abbahagyására kényszerít, testi kényszernek minősül, függetlenül attól, hogy milyen mértékű ez a fizikai erőkifejtés.
2. A rendőri hivatással **nem fér össze az udvariatlan és durva kifejezések használata**, még abban az esetben sem, ha pl. nehézséget okoz a kommunikáció az intézkedés alá vont személlyel. Ahogy arra korábban a Testület is felhívta már a figyelmet, az intézkedő rendőrtől *„más állampolgárokénál magasabb erkölcsi tartás, fokozottabb türelmesség és tolerancia, körültekintő és mások számára példaértékű viselkedés várható el”*.

Budapest, 2023. az elektronikus dátumbélyegző szerint

Dr. Kozma Ákos